

Jarosław Kuczer  
Uniwersytet Zielonogórski

## MATRYKUŁA ZIEMSKA KSIĘSTWA BRZESKIEGO Z POCZĄTKU XVIII W.

Przedstawiony poniżej spis dóbr ziemskich jest jak dotąd jedynym ze znanych do tej pory wykazów właścicieli ziemskich w księstwie brzeskim sporządzonych w księstwie. Pochodzi z początku XVIII w., choć dokładny czas jego powstania nie jest nam znany. Zachowuje on wszelkie formy konsygnacji, czyli spisów cesarskich dla poszczególnych księstw. Okresem, z którego pochodzi większość z nich, jest ostatnie 70 lat rządów Habsburskich (od 1671 do 1738)<sup>1</sup>.

Spisy dóbr ziemskich w różnych krajach Habsburgów występowały pod wieloma pojęciami: *Landtafel*, *Specification*, *Landesmatrikel*, *Matrikel*, *Consignatio*, *Verzeichniss*. Były zbliżonymi do siebie formami opisu własności szlacheckiej na terenie księstw dziedzicznych. Nie były to spisy podatkowe. Tworzyły je zazwyczaj dwa lub więcej elementy podające konkretne informacje na temat majątków i ich właścicieli. Jeśli jednak cechą wspólną wszystkich tych form pozostawała kontrola i przepływ informacji na temat aktualnych posesjonatów, to różniły je od siebie wszystkie pozostałe kwestie. Uogólniając, można rzec, że kancelaria każdego księstwa, stosując się do konkretnych wyznaczników sporządzania takich „tablic”, wypracowała sobie różną strukturę wewnętrzną dokumentu.

Sposób ich sporządzania i przenikanie się informacji w nich podawanych powodują, że wszystkie powyższe określenia powinniśmy uznać za synonimiczne. Jeśli zostałyby sporządzone ze wszystkimi elementami, jakie zawiera ogół z nich, ich podstawowy schemat wyglądałby następująco:

*Majątek – rodzaj prawnej własności – tytuł arystokratyczny – właściciel – funkcja – wyznanie*

W rzeczywistości z poszczególnych spisów „wypadała” nawet połowa informacji. Punkt wyjścia stanowiło zawsze podanie nazwy majątku-wsi-miasta (poszczególnych jego części, wsi, folwarków, przysiółków), a następnie ich właściciela. Większość właścicieli stanowili posesjonaci szlacheccy, posiadający gros majątków rustykalnych na

<sup>1</sup> Pierwszy pełen spis dóbr całości księstwa przynosi dokument pochodzący z kancelarii starosty głogowskiego: Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej APW], Księstwo głogowskie, sygn. 511; ostatni pochodzi z księstwa świdnicko-jaworskiego: APW, Księstwo świdnicko-jaworskie, sygn. 246.

prawie rycerskim, w mniejszym stopniu miasta królewskie, duchowieństwo i Cesarski Urząd Kameralny na Śląsku<sup>2</sup>.

Nie spotykamy ani jednego spisu, który miałby pełną formę. Zwykle składają się z dwóch lub trzech zaprezentowanych tu elementów<sup>3</sup>. Najpełniejszymi i najlepiej zachowanymi prawdopodobnie spisami jednostkowymi pozostają matrykuły księstw legnickiego, brzeskiego, świdnicko-jaworskiego i głogowskiego. Zaznaczmy, że charakteru regularnych spisów nie noszą jednak akty homagialne<sup>4</sup>.

W większości księstw obowiązywało sporządzanie tego typu wykazów, uwzględniając konkretne okręgi administracyjne. Na Śląsku były nimi naturalnie weichbildy<sup>5</sup>. Czasem, na specjalne życzenie kancelarii czeskiej, spisywano wyłącznie stan mająt-

<sup>2</sup> Zob. też *Spisy dóbr ziemskich księstwa głogowskiego z lat 1671-1727*, oprac. J. Kuczer, W. Strzyżewski, Warszawa 2007, s. 28-33.

<sup>3</sup> Tylko w jednym ze spisów (księstwo głogowskie 1681) zaznaczono rodzaj własności. Wyróżniono trojakość charakteru, dzieląc spis na majątki na lenna, alodia oraz lenna o charakterze alodialnym. Ostatnie dwie formy były rodzajem własności dziedzicznej, której dziedziczenie nie wymagało zgody cesarskiej. Różniły się jednak podległością sądowniczą, dla której alodia związane były z sądami na prawie polskim – czudami (*Zaudengerichte*), a lenna dziedziczne podlegały sądom królewskim Urzędów Królewskich (starostw). Uzyskanie dziedziczości dobra było wyższym etapem korzystania z uprawnień społecznych. Przykładem pozostają Dünnewaldowie w latach 1669-1679, majątek Zabór w weichbildzie zielonogórskim posiadali jako czasową dzierżawę. Ich własność stała się „dziedziczna, wieczysta, wolna i własna” dopiero w latach 80.: J. Kuczer, *Od glorii do upadku. Osadnictwo szlachty tytułarnej na Śląsku po wojnie trzydziestoletniej na przykładzie rodziny hrabiów von Dünnewald (1669-1718)*, „Studia Śląskie”, t. 68, 2009, s. 93-98.

<sup>4</sup> Lista przedstawia jedyne odnalezione spisy sporządzane w księstwach na potrzeby funkcjonowania sejmików i dla kancelarii. Cech takich spisów nie noszą sporządzone w innych celach wykazy homagialne, przykładowo księstwa żagańskiego: G. Steller, *Lehnsbriefe des Fürstentums Sagan von 1508/09. Ein Beitrag zur Geschichte des Saganer Adels*, „Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau”, t. 12, 1967, s. 89-125; *idem*, *Ein Urbar der Saganer Kammerrgüter von 1552 mit einem Ausblick auf die Eisenhämmer im Fürstentum Sagan*, „Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau”, t. 15, 1970, s. 58-87; *idem*, *Der Adel des Fürstentums Sagan 1440-1714. Urkundliche Beiträge zu seiner Geschichte*, „Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau”, t. 13, 1968, s. 7-60. Ponadto J. Kuczer, *Spis lenników księstwa żagańskiego z 1719 roku*, „Studia Zachodnie”, t. 10, 2008, s. 187-194 [na podstawie spisu z 1719 r.: APW, księstwo żagańskie, sygn. 2, s. 119-135]. Porównaj też niepublikowaną pracę, która częściowo stanowiła podstawę dla wyżej wymienionych: G. Steller, *Regesten Saganer Lehnbriefe vor 1510, Borispol bei Kijew 1942* [manuskrypt], oraz monografię, gdzie zamieszczone są spisy lub wykazy właścicieli ziemskich księstwa żagańskiego: *idem*, *Grund- und Gutsherren im Fürstentum Sagan (1400-1940)*, Sagan 1940; *idem*, *Wenzel Eusebius von Lobkowitz und die Kirchenvisitation im Fürstentum Sagan im Jahre 1670*, Breslau 1937.

<sup>5</sup> Weichbild: miasto królewskie i szlachta zamieszkująca obszar. Ponadto właściciele ziemscy: miasta i instytucje duchowne: F. Rachfahl, *Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreissigjährigen Kriege*, Leipzig 1894, s. 53-54 i 73-74; K. Orzechowski, *Ogólnośląskie zgromadzenia stanowe*, Warszawa-Wrocław 1979, s. 100-101; J.G. Worbs, *Wie sind die Kreise, nach welchen Schlesien bis jetzt eingeteilt wird, entstanden?*, „Schlesische Provinzialblätter”, t. 62, 1815, s. 327-328; H. v. Loesch, *Beiträge zur schlesischen Rechts- und Verfassungsgeschichte*, Konstanz-Stuttgart 1964, s. 83-99; M. Ptak, *„Weichbild” w strukturze terytorialnej Śląska*, [w:] *Podziały terytorialne Polski. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, red. P. Jurek, Poznań 1997, s. 5-11.

kowy na terenie jednego z nich. Spis szlachty katolickiej weichbildu kozuchowskiego i górowskiego na życzenie cesarza Karola VI sporządzono w Głogowie w 1729 r.<sup>6</sup>

Księstwo	Data
głogowskie	1671, 1681, 1718, 1727 <sup>a</sup>
świdnicko-jaworskie	1690 <sup>b</sup> , 1692, 1699, 1712, 1717, 1724, 1731, 1738 <sup>c</sup>
legnickie	1676 <sup>d</sup>
brzeskie	początek XVIII w. <sup>e</sup>

<sup>a</sup> APW, Księstwo głogowskie, sygn. 511, 513, 527, 517 [w tej kolejności]; *Spisy dóbr ziemskich księstwa głogowskiego z lat 1671-1727*, oprac. J. Kuczer, W. Strzyżewski, Warszawa 2007.

<sup>b</sup> Spis został zaprezentowany w poświęconym mu wydaniu źródłowym: J. Kuczer, *Spis właścicieli ziemskich księstwa świdnicko-jaworskiego z 1690 roku*, „Studia Zachodnie”, t. 11, 2009, s. 175-189.

<sup>c</sup> APW, Księstwo świdnicko-jaworskie, sygn. 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245 i 246.

<sup>d</sup> APW, Księstwo legnickie, sygn. 3.

<sup>e</sup> APW, Księstwo brzeskie, sygn. 140.

Jednak nie istniała tu formuła *Landtafel* (*desky zemské*), która jak w Czechach i na Morawach nie tylko zawierałaby spisy dóbr i własności ziemskiej, ale także w której spisane byłyby prawa i przywileje stanów. O ile tradycja spisowania czeskich i morawskich tablic ziemskich była dość stara i pochodziła odpowiednio z lat 1321 i 1348, o tyle na Śląsku pierwszymi spisami były najprawdopodobniej ustalenia podatkowe indykcji śląskiej z 1527 r. i wykazy osób zobowiązanych do posługi rycerskiej. Ale nie tylko Śląsk przejął tę formułę prawa czeskiego. Uczyniły to także stany Dolnej i Górnej Austrii oraz Styrii i Karyntii. Tam „tablice ziemskie” występowały czasem pod pojęciem *Gültbuch*, gdyż podobnie jak późniejszy śląski kataster z 1726 r., były spisami podatkowymi<sup>7</sup>. W czeskich „deskach ziemskich” umieszczano także wszelkie decyzje sądów czy kodyfikacje, które zaczynały obowiązywać z chwilą wpisania<sup>8</sup>. W przypadku wszystkich tych „wykazów” już samo wpisanie do nich wkładało w ręce *deliquenta* przywileje ziemi, prawa publiczne zajmowania urzędów, zasiadania w sejmiku, bycia sądzonym wyłącznie przez sądy lenne (królewskie) etc.<sup>9</sup>

<sup>6</sup> Dla weichbildu kozuchowskiego byli to: hrabia von Globen auf Leßendorf, baron von Müllenau auf Kuttlau, undt hergisdorff, baron von Hohnhauß alß Inhaber des guttes Bruntzelwaldau, dla górowskiego hrabia Johann Carl von Nostitz auf Köben, von Kreckwitz auf Samben Landes eltister undt Steuereinnehmer i von Stentsch auf Schmögerle der anderte Landeseltiste: APW, Księstwo głogowskie 1329-1886, rep. 24, sygn. 529.

<sup>7</sup> Por. S. Adler, *Das Gültbuch von Nieder- und Oberösterreich und seine Funktion in der Ständischen Verfassung*, Stuttgart 1898.

<sup>8</sup> H. Bartsch, *Die Landtafel in ihrer gegenwärtigen Gestalt*, Wien 1890, s. 10 n.

<sup>9</sup> Por. w kontekście studiów nad administracją księstw Piastów śląskich (i innych księstw śląskich): M. Ptak, *Chronologia zgromadzeń stanowych księstwa legnickiego (1311-1741)*, „Studia Historycznoprawne”, t. 264, 1999, s. 57-104; *Sądownictwo szlacheckie księstwa wołowskiego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” [dalej AUW], No 1771, Prawo CCXLIII, Wrocław 1995, s. 23-42; *Zgromadzenia stanowe księstwa brzeskiego (1311-1742)*, AUW, No 1853, Prawo CCXLIX, Wrocław

Własność ziemską umieszczana w spisach była trojakiemu rodzaju, alodialna, lenna lub dóbr o charakterze lennym (lenna – zbliżona do alodialnej)<sup>10</sup>. Ostatnie dwie formy były rodzajem własności dziedzicznej, której dziedziczenie nie wymagało zgody cesarskiej. Różniły się jednak podległością sądowniczą, dla której alodia związane były z sądami na prawie polskim – czudami (*Zaudengerichte*), a lenna dziedziczne podlegały sądom królewskim Urzędów Królewskich (starostw)<sup>11</sup>. Dziedziczność mogła być nadana bezpośrednio bądź dopiero po pewnym czasie. Uzyskując majątek Zabór, Dünnewaldowie dopiero po dziesięciu latach (w 1678) otrzymali majątek jako *erb, ewig, frey und eigen*<sup>12</sup>.

Własność do ziemi mogła zostać rozbudowana, w czym celowała szczególnie arystokracja. Starano się w ten sposób utwierdzić i zagwarantować rodowi możliwie najpełniejszą niezbywalność dóbr. Takie starania nosiły w sobie również element starań o podniesienie prestiżu. Był to swego rodzaju krok naprzód w kierunku do uzyskania tytułu. Pierwszą taką formułą wzmacniającą posiadanie stanowiło uzyskanie praw fideikomisu<sup>13</sup>. Był to status elitarny. Na jego podstawie oparte były z oczywistych względów największe dobra książąt i wolnych panów stanowych<sup>14</sup>. Jednak w historii Śląska znajdujemy wiele przypadków, że dysponowali nimi baronowie, a nawet pojedyncze rodziny szlachty niższej. Fideikomis (*fidei commissum* – „oddane w wierne ręce”) był systemem rozpowszechnionym w Niemczech od XVI w. Stanowił rozwią-

---

1996, s. 39-105; *Zgromadzenia stanowe księstwa legnickiego (1311-1741)*, AUW, No 2070, Prawo CCLXI, Wrocław 1998, s. 19-81; *Funkcjonowanie sejmiku księstw legnickiego, brzeskiego i wołowskiego w świetle relacji z 1707 roku*, [w:] *Parlamentaryzm i prawodawstwo przez wieki*, red. J. Malec, W. Uruszczyk, Kraków 1999, s. 53-64; *Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa wołowskiego*, AUW, No 1033, Prawo CLXXII, Wrocław 1989, s. 27-56.

<sup>10</sup> Alodia na Śląsku zostały zlikwidowane konstytucją pruską z 31.01.1850 r.: M. Ptak, *Sądy prawa polskiego na tle organizacji wymiaru sprawiedliwości księstwa oleśnickiego XIV-XVIII w.*, Wrocław 1988, s. 27, przyp. 74; K. Orzechowski, *Problem śląskiego prawa lennego*, AUW, No 982, Prawo CLXI, Wrocław 1988, s. 5-6.

<sup>11</sup> Na temat funkcjonowania prawa polskiego i niemieckiego: M. Ptak, *Sądy prawa polskiego...*; G.A. Tzschoppe, G.A. Stenzel, *Urkundensammlung. Geschichte des Ursprungs der Städte und der Einführung und Verbreitung Deutscher Kolonisten und Rechte in Schlesien und Ober-Lausitz*, Hamburg 1832, s. 84; F. Matuszkiewicz, *Die mittelalterliche Gerichtsverfassung des Fürstentums Glogau*, Breslau 1911, s. 3 n.

<sup>12</sup> Narodni Archiv Praha, Česká Dvorská Kancelář [dalej NAP, ČDK], 752, sygn. IV D 1, krt. 426: Incolat, 30. Januar 1678, Graf heinrich Johann von Dünnewald; J. Kuczer, *Szlachta w życiu społeczno-gospodarczym księstwa głogowskiego w epoce habsburskiej 1523-1740*, Zielona Góra 2007, s. 168-169; *idem*, *Od glorii do upadku...*, s. 94 n.

<sup>13</sup> J.J. Beck, C.G. Strauss, *De licita maioratum et fideicommissorum familiarum nobilium alienatione, von rechtserlaubter Veräußerung adelilicher [!] Fideicommiss-, Stamm- und Majorat-Güter*, Kohlesi 1735.

<sup>14</sup> Zob. Syców Dohnów: F.W. v. Sommersberg, *Silesiacarum rerum scriptores aliquit adhuc inediti, accedunt codicis Silesiae diplomatici pecimen et diplomatarium bohemo-silesiacum...*, Lipsiae 1729, s. 226-247. Istnienie fideikomisu musiało być potwierdzone w każdym przypadku przy zmianie właściciela: NAP, ČDK, 953, sygn. IV P 1, krt. 777, Fideikomis Żmigród: NAP, ČDK, 958, sygn. IV P 1, krt. 778.

zanie prawne, podług którego własność ziemiska stawała się niepodzielna w rękach jednej linii rodu, a w przypadku jej wygaśnięcia przechodziła w ręce kolejnej. Sposób sukcesji ustalał często sam fundator. Reguły jego funkcjonowania określały czasem tzw. *Familienverträge*, musiały one być jednak uprawomocnione przez cesarza<sup>15</sup>. W 1601 r. ustalono taki statut na terenie dóbr przyszęłego państwa stanowego Siedlisko-Bytom Schönaichów, a w 1620 r. dla księstwa oleśnickiego Podiebradów. W wyniku takiego działania ich właściciele uniknęły one przejęcia przez cesarza odpowiednio w latach 1621 i 1649<sup>16</sup>.

Na Górnym Śląsku takimi formami dóbr dysponowali hrabiowie von Promnitz na Pszczynie już od 1561 r., Oppersdorffowie na Głogówku od 1642 r., hrabiowie von Gaschin na Oleśnie, Larischowie na Karwinie. Na Dolnym Śląsku właścicielami takich majątków byli hrabiowie von Niebelschütz na Lipinkach, hrabiowie von Berge na Żukowicach, baronowie von Fernemont na Sławie, hrabiowie von Saurma na Jelczu, Schaffgotschowie na Żmigrodzie, Gryfie i Chojniku. Powstawały one także i w okresie po 1740 r. – fideikomis dóbr chojnickich (1741), fideikomis bielski (1751)<sup>17</sup>.

Formą dobra ziemskiego pozostającą w rękach szlachty wyższej, będącą na pograniczu majątku i jednostki administracyjnej, były mniejsze państwa stanowe (*Minderherrschaften* lub „niższego rzędu” – *Status Minores*). Pierwsze z nich powstały jeszcze na początku XVI w., jak państwo wodzisławskie (1502), które posiadali następnie hrabiowie von Diettrichstein od 1685 r. Hrabiowie von Sunnegh w latach 1671-1724, a od 1728 r. hrabiowie von Solms rządili w górnośląskim państwie Bielskim, hrabiowie von Maltzan, Geist und Hagen, a od 1725 r. do 1728 r. Flemmingowie i Radziwiłłowie w państwie Cieszków, Henckel von Donnersmarckowie w państwie bohumińskim, hrabiowie von Taaffe od 1700 r. w państwie Lutynia Dolna. Z kolei Frýdek-Místek wchodziło w skład dóbr rodów Würben und Freudenthal, Oppersdorf i Praschma.

<sup>15</sup> W. Seelmann, O. Klässel, *Das Recht der Familienfideikommisse und anderen Familiengüter*, Berlin 1920; J. Zedler, *Grosses vollständiges Universal Lexicon Aller Wissenschaften und Kunst...*, t. 9, Halle und Leipzig 1735, s. 818-819; *Der Große Brockhaus. Handbuch des Wissens in Zwanzig Bänden*, t. 6, Leipzig 1930, s. 218; C.F. Michaelis, *Rechtliche und Historische Entwicklung der Verhältnisse der Lehn- und Fidei-Commis-Herrschaften Amtitz und Möllendorf und Rechte des jedesmaligen regierenden Fürsten zu Carolath-Beuthen auf dieselben*, Glogau 1832, s. 10-13, 23, 27, 41.

<sup>16</sup> N. Hennelius, *Beyträge zur Juristischen Literatur in Schlesien*, Breslau 1782, s. 112-118; NAP, ČDK, 996, IV P 1, krt. 786.

<sup>17</sup> NAP, ČDK, 975, IV P 1, krt. 783; 980, IV P 1, 783; 992, IV P 1, krt. 785; NAP, ČDK, 752, sygn. IV D 1, krt. 432; Graffenstand, 24. Februar 1748, Johann-de-Martha Wilhelm von Larisch; NAP, ČDK, 752, sygn. IV D 1, krt. 492: Bestätigung der verliehenen Privilegium wegen der Herrschaft Trachenberg, 9. May 1623, Schaffgotsch freiherr auf Trachenberg. Graffenstein und Kinast, Johann Ulrich oraz Bewilligung der Errichtung eines Fideicommisses, 4. July 1686, Graf von Schaffgotsch, Johann Ernst; APW, Księstwo głogowskie, sygn. 513, Rubrika 10, s. 47; Codex Diplomaticus Silesiae [dalej CDS], t. 24, Breslau 1908, s. 155; R. Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej. Informator genealogiczno-heraldyczny*, Katowice 2002, t. 1, s. 159, t. 3, s. 160; J.K. Keller, *Joachim von Berge und seine Stiftungen. Ein wichtiger Beitrag zur Geschichte Schlesiens*, Glogau 1834, s. 57; R.J. Meraviglia-Crivelli, *Der böhmische Adel*, [Mautern an der Donau] 1885, s. 142.

W rękach arystokracji znalazły się też państwa sułowskie Dohnów i Maltzanów. Właśnie ta ostatnia rodzina posiadała również Nowy Zamek. Dalej wymienimy państwo Międzybórz od 1649 r. oleśnickiej dynastii książęcej Wirtembergów, państwo fryszta dzkie Podiebradów zię bickich, hrabiów von Gaschin i hrabiów von Wilczek. Ponadto jako właściciele Goszcza pojawiały się rodziny hrabiowskie Wagensbergów Trautmannsdorfów, Heisterów, Reichenbachów, a nawet wspomnianych książąt wirtemberskich<sup>18</sup>.

Równe niemal księstwom większe, czyli „właściwe” wolne państwa stanowe, zwane też *Status Maiores*, były kompleksami dóbr pozostających pod wspólną, aczkolwiek pośrednią administracją całej rodziny i działających na podstawie specjalnego statutu określającego ich funkcjonowanie. Dóbr tych, bez zgody cesarza, nie można było obciążać hipotekami w przypadku zadłużenia ich właścicieli, co prowadziło do zabezpieczenia majątkowej sytuacji rodziny<sup>19</sup>. Majoratami były Syców, Milicz, Żmigród, Pszczyna, od 1614-1616 r. Siedlisko-Bytom Odrzański, a od 1697 r. Bytom górnośląski<sup>20</sup>. Wolne państwa stanowe powstawały i w epoce pruskiej (bielskie Haugwitzów w 1751<sup>21</sup>). Ale i w takim statusie pozostawały też lenne księstwa śląskie, w których

<sup>18</sup> NAP, ČDK, 752, sygn. IV D 1, krt. 432: *Freiherrendand von Gaschin*; krt. 508, *Freiherrenstand und Grafenstand von Weltzek*; krt. 512, *Herzog z Würtemberka*, 1648; NAP, ČDK, 991, IV P 1, krt. 785; NAP, ČDK, 752, sygn. IV D 1, krt. 432: *Grafenstand*, 30. July 1695, Erasmus Ulrich Geist und Hagen; M. Furmanek, S. Kulpa, *Zamek wodzisławski i jego właściciele*, Wodzisław Śl. 2003; J. Sinapius, *Schlesische Curiositäten...*, *Darinen die Ansehnlichen Geschlechter des Schlesienschen Adels*, t. 2, Leipzig 1726, s. 58-60, 103-107, 159-160, 249-250, 264-265; W. Kuhn, *Geschichte der Herrschaft Bielitz bis 1660*, „*Zeitschrift fuer Geschichte und Gegenwart des Ostdeutschtums*” (Sonderdruck aus den Deutschen Monatschriften), t. 8, 1941, s. 121; W. Dziewulski, *Nowe dane statystyczne o ludności miast i wsi Śląska w XVI wieku*, „*Śląski kwartalnik Historyczny Sobótka*”, t. 30, 1975, s. 464-465; F. Dostal, *Leitfaden Und Beiträge zur Geschichte der Herrschaft und der Stadt Oderberg samt Umgebung*, Oderberg 1913, s. 10-11; *Bielsko-Biała. Monografia miasta*, red. I. Panic, t. 1, Bielsko-Biała 2010, s. 287-298; C. Blažek, *Der abgestorbene Adel der Provinz Schlesien und der O. Lausitz*, t. 2, Nürnberg 1887-1894, s. 33, 129, t. 4, s. 25-26; O.L. Goedsche, *Geschichte und Statistik des Militsch-Trachenberger Kreises*, Militsch 1847, s. 30, 82; R. Sękowski, *op. cit.*, t. 5, s. 25-29, t. 2, s. 332; S.A. Lauterach, *Kurze Geschichte der Minder-Herrschaft Neuschloß und ihrer Regenten von der ältern bis zu gegenwärtigen Zeit*, Breslau 1781, s. 41 n.

<sup>19</sup> Ch. Brachvogel, *Kayser- und Königl. Das Erb-Hertzogthum Schlesien concernirende Privilegia, Statuta und Sanctiones Pragmaticae: Continuation Derer Käyser- und Königlichen Privilegien, Statuten und Sanctionum Pragmaticarum Des Landes Schlesien*, t. 5, Breslau 1734, s. 1596-1597.

<sup>20</sup> Dość istotne jest ostateczne stwierdzenie daty powołania do życia wolnego państwa stanowego Bytom Odrzański-Siedlisko: NAP, ČDK, 752, sygn. IV D 1, krt. 495: *Bestätigung des Freyherrnstandes Erhebung der Herrschaften Beuthen Carlath u. Milckau zu einer freyen Standesherrschaft*, 28. Juny 1616, *Freyherr Georg von Schönacih auf Beuthen Carlath und Milkau*. O pozostałych: K. Orzechowski, *Historia ustroju Śląska 1202-1740*, Wrocław 2005; APW, *Księstwo głogowskie*, rep. 24, sygn. Rubrika 10, s. 47; APW, *Personalialia, nobilitacje, inkolaty, tabelle lenników*, sygn. 8, s. 19; *ibidem*, SSN, sygn. 529, s. 50 oraz sygn. 430, s. 47-50 i 95-109; Österreiches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Böhmisches Gedenkbücher, t. 25; Österreiches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Provinzen, Schlesien Ad. I/2, krt. 4, faz. 8, s. 127; H.L. Gude, *Staat von Schlesien*, Frankfurt-Leipzig 1708, s. 846-847; C.D. Klopsch, *Geschichte des Geschlechts von Schönacih*, t. 3, Glogau 1853, s. 1-6 i 18; 125.

<sup>21</sup> E. Haugwitz, *Die Geschichte der Familie von Haugwitz*, Leipzig 1910, s. 132 n.

byli z kolei spisywani właściciele, a ich majątki opisywane przez wymienione wyżej matrykuły ziemskie.

Ich sporządzanie po wojnie trzydziestoletniej dokonywało się w warunkach centralizacyjnej polityki dworu habsburskiego i tworzono spójne struktury administracyjne w poszczególnych prowincjach Królestwa Czech i samego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. W pierwszym rzędzie ich weryfikacja umożliwiła wgląd w stan oraz formułę posiadania ziemi przez właścicieli ziemskich czy ziemian, tzw. *Landschaft*, do których zaliczano wszystkich posesjonatów księstw<sup>22</sup>.

Na podstawie matrykuł obejmujących większe terytoria zestawiano informacje dotyczące włości, ich rodzaju i kategorii prawnej, by na ich podstawie dokonać realnego, fiskalnego oszacowania majątków, a czasem nawet militarnego stanów Rzeszy, i w tym sensie ich definicja pozostanie szersza w odniesieniu do prezentowanego materiału. Pierwszą z większych, częściej omawianych w literaturze, pozostaje tzw. *Wormser Matrikel*<sup>23</sup>. Był to zaakceptowany na sejmie w Wormacji w 1521 r. tabelaryczny wykaz potencjału podatkowego stanów Rzeszy. Początkowo wsparł politykę wojenną Karola V w jego drodze po koronę cesarską do Rzymu (*Roemermonat*). Następnie został przekształcony w podatek na organizację wojny z Turcją. W istocie stał się podstawą wieloletniego systemu katastralnego Rzeszy. W 1527 r. zwyczaj prawny został przeniesiony na Śląsk, gdzie mieszkańcy dokonywali odtąd regularnych wpłat do skarbu państwa<sup>24</sup>. Formę matrykuły nosiły również materiały zaprezentowane w „pierwszej rewizji” z 1726 r. przez Kazimierza Orzechowskiego<sup>25</sup>, a z okresu fryderycjańskiego tabele podatku gruntowego z 1765 r. opracowane przez Zbigniewa Kwaśnego i Jana Woscha<sup>26</sup>. W celu sporządzenia takiej matrykuły początkowo przyjmowano nadesłane przez właścicieli podania, które określały wartość dóbr w przypadku ich sprzedaży łącznie z uprawnieniami i powinnościami względem zwierzchności lennej, wynikającymi głównie ze statusu dóbr. Podobnie przy ewentualnym zajęciu majątku zwracano uwagę nie na realną wartość majątku w danym momencie, ale na wartość podaną w matrykule. W okresie XVII w. nieregularnie powoływano też komisje wewnętrzne

<sup>22</sup> Do niej zaliczano posiadaczy ziemskich księstwa – szlachtę, instytucje kościelne i miasta: K. Orzechowski, *Historia ustroju Śląska...*, s. 112-113; M. Ptak, *Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa głogowskiego od początku XIV w. do 1742 r.*, Wrocław 1991, s. 29-47.

<sup>23</sup> N. Conrads, *Księżęta i stany. Historia Śląska (1469-1740)*, Wrocław 2005, s. 61.

<sup>24</sup> Por. K. Orzechowski, *Podatek szacunkowy na tle systemu daninowego dawnego Śląska 1527-1740. Studium historyczno-prawne*, Wrocław 1999. Szczątkowe informacje na temat weichbildu zielonogórskiego przynoszą: APW, Księstwo głogowskie 1329-1886, rep. 24, sygn. 520; Tschersisch, *Nachträge, Verbesserungen und Ergänzungen (zu Abschnitt 3) w: Zur Geschichte der Orts- und Kirchengemeinde Laettnitz Kreis Grünberg in Schlesien [rkps]*, 1890, [b.n.s.].

<sup>25</sup> *Indykacja dominiów, poddanych i miast Śląska według „pierwszej rewizji” z 1726 roku. Materiały do statystyczno-geograficznego opisu Śląska z pierwszej połowy XVIII wieku*, oprac. K. Orzechowski, Wrocław 1995.

<sup>26</sup> *Tabele podatku gruntowego i ludności wsi śląskich z około 1765 roku*, oprac. Z. Kwaśny, J. Wosch, Wrocław 1975.

lub zewnętrzne, które pod kuratelą komisarzy cesarskich i starosty księstwa zbierały informacje o liczbie i wielkości posiadanych wsi<sup>27</sup>.

Spisy pozostają nieocenionym źródłem informacji dotyczących ich właścicieli: stanu, stanowisk w administracji królewskiej i wyznania. Dopiero po zakończeniu wojny trzydziestoletniej w prowincji pojawiają się rodziny, wchodzące w skład szlachty Rzeszy Niemieckiej, a szlachcicom tym przysługiwał indygenat Korony Czeskiej. Z punktu widzenia szlachty wpisanie do matrykuły oznaczało też formalne potwierdzenie uzyskania indygenatu księstwa brzeskiego. Oznaczać mogło też zamknięcie długotrwałego procesu nobilitacyjnego.

Wpis do tablicy ziemskiej wiązał się z uzyskaniem indygenatu danej ziemi, księstwa oraz całego królestwa. Każde nadanie bowiem *Böhmisches Incolat* było związane z uaktualnieniem ksiąg. Szlachta śląska w XVII i XVIII w. uzyskiwała zarówno indygenat czeski, jak i indygenat Rzeszy, co było rozwinięciem wydanego w 1627 r. (1629 dla Śląska) Odnowionego Porządku Ziemskiego (*Verneuerte Landesordnung*). Co ciekawe, nawet uzyskująca tytuł i indygenat czeski szlachta Śląska była jeszcze w XVII w. wpisywana do *Landtafel*, spisów czeskich. Indygenat był instytucją nadania wszystkich praw danego regionu czy obszaru administracyjnego z pełnią praw publicznych. Tylko uzyskawszy indygenat, szlachcic mógł realizować tam transakcje kupna dóbr i się osiedlać. I odwrotnie, incolat dawano tylko wówczas, gdy kupili ziemię i związali los z nowym krajem<sup>28</sup>.

W wyniku zmian z 1629 r. dokonano ponadto widocznego, namacalnego podziału arystokracji śląskiej. Funkcjonował on częściowo na terenie starej Rzeszy, a także w Czechach, nie był jednak znany tutaj. Potrzeba ostrego rozprawienia się z opozycją, konfiskaty i egzekucje najważniejszych przedstawicieli *Herrenstandu* czeskiego doprowadziły do przewartościowania w doktrynie polityki wewnętrznej państwa Habsburgów. Szyły za tym zmiany w układzie społecznym szlachty. Punkty XXVII i XXX mówiły o podziale wewnętrznym *Herrenstandu*. Jego struktura została ostatecznie ustalona na niemal czterysta lat. Tworzyli go teraz:

- 1) książęta wyżsi (*Herzog, Herzogin*),
- 2) książęta niżsi (*Fürst, Fürstin*),
- 3) hrabiowie Rzeszy (*Reichsgrafen, Reichsgräfin*),
- 4) hrabiowie czescy (*böhmische Grafen, Gräfin*),
- 5) baronowie Rzeszy (*Reichsfreiherrn, Reichsfreyfrau, Freyin*),
- 6) baronowie czescy (*böhmische Freiherrn, Freyfrau*).

<sup>27</sup> *Grosses vollständiges Universallexicon aller Wissenschaften und Künste...*, Halle-Leipzig 1731-1754, t. 2, s. 444-445; t. 19, s. 2085; t. 31, s. 113-114.

<sup>28</sup> A. Gindely, *Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Incolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhunderte*, Prag 1886, s. 13 n.



W przypadku hrabiów i baronów stworzono także formułę „starego” i „nowego” stanu. Obserwacja pojedynczych przykładów takich nadań sugeruje, że nie zyskała ona na znaczeniu – przynajmniej w odniesieniu do Śląska. Notujemy jedynie pewną liczbę przypadków wprowadzenia np. do starego *Herrenstandu* do drugiej połowy XVII w.<sup>29</sup> Dodajmy także, że pozostawiono istniejącą od czasów średniowiecza formułę „książąt-biskupów” (*Fürstbischof*). Na Śląsku byli oni właścicielami księstwa nyskiego, a także biskupami wrocławskimi<sup>30</sup>. Przy uwzględnieniu tego właśnie podziału spotykamy posesjonatów w spisach ziemskich.

Prawo przydzielania szlachectwa miał ostatecznie król czeski, a na Śląsku uzyskiwano je mocą publikacji (po 1629) przez kolegiałny Urząd Zwierzchni (*Oberamt*) we Wrocławiu jako najwyższą instancję administracyjną. Wpisanie do matrykuły było związane ponadto z otrzymaniem inkolatu, czyli prawa do nabycia własności ziemskiej w księstwie. Prawo inkolatu miało wagę szczególną, bez jego dopełnienia aspirującemu do indygenatu księstwa odmawiano jego praw stanowych. Ponieważ bez indygenatu nie można było uzyskać inkolatu, oba nadania warunkowały się wzajemnie: by wejść w posiadanie ziemi, należało legitymować się przynależnością stanową oraz inkolatem danego księstwa, co jeszcze w latach 1713 i 1725 specjalnym patentem potwierdzał Urząd Zwierzchni<sup>31</sup>.

Tak więc uzyskując wpis do matrykuły księstwa, można było się starać o jego urzędy królewskie, takie jak starosta (*Landeshauptmann*), czy stanowe (ziemskie): np. starszego ziemskiego (*Landesaelteste*), pełnomocnika stanów ziemskich (*Landesbestellte*), asesorów sądu lennego (*Mannrechtsassessor*) i wielu innych. Nadane szlachectwo Rzeszy musiało zostać potwierdzone dla Czech, mimo że cesarzem i królem była ta sama osoba<sup>32</sup>. W końcu wedle kolejności zawartej w matrykule sprawdzana była obecność wezwanych na obrady zgromadzenia sejmiku ziemskiego księstwa świdnicko-jaworskiego oraz zgromadzeń sejmików *weichbildowych*<sup>33</sup>.

<sup>29</sup> M.in.: NAP, ČDK, 752, sygn. IV D 1, krt. 511: *Alter Freyherrnstand, Incolat im Herrenstande*, 31. Marz 1652, *Freiherr von Wingsky*; krt. 452: *Bestätigung des alten Herrnstandes* 20. Februar 1666, *Freiherr Kottlinsky zur Jeltsch und Edler Herr zu Eckerstorff*; C. Blažek, *Der abgestorbene Adel...*, s. 51-52.

<sup>30</sup> Dokładny podział szlachty śląskiej obrazuje: J. Brňovják, *Erb a přídomek – atributy českých nobilitací císaře Karla VI*, „Genealogické a heraldické informace”, 2005, s. 8-9; *idem*, *Otázka konfese Slezanů v nobilitačních řízeních České dvorské kanceláře za vlády císaře Karla VI. a tzv slezský inkolát*, [w:] *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*, red. Z.R. Nešpor, Ostrava 2007, s. 333 i 339. Częściowo też: O. Ladanyi, *Terminologie der deutschen und englischen weltlichen Adelstitel in der Neuzeit*, Wien 1990, s. 19; J.C. Lünig, *Das Teutsche Reichs-Archiv*, t. 6, Leipzig 1711, s. 210.

<sup>31</sup> W myśl uzasadnienia miało to definitywnie wykluczyć posiadanie ziemi przez nieszlachetnie urodzonych: Ch. Brachvogel, *Continuation derer Käyser- und Königlichen Privilegien, Statuten und Sanctionum Pragmaticum Des Landes Schlesien...*, Breslau 1717-1730, t. 3, s. 988; t. 6, s. 1765.

<sup>32</sup> N. Conrads, *op. cit.*, s. 98.

<sup>33</sup> G. Croon, *Die Landständische Verfassung von Schwidnitz-Jauer. Zur Geschichte des Staändewesens in Schlesien*, CDS, t. 27, Breslau 1912, s. 335-354.

Trudno zrekonstruować proces powstawania matrykuł w księstwie brzeskim. Powstawanie matrykuł ziemskich było inspirowane rozkazem cesarskim. Wynikało ponadto z naturalnej potrzeby funkcjonowania administracji królewskiej i zgromadzeń stanowych księstwa. Możliwe było również zobligowanie do wykonania tego zadania gremium okręgowego, w tym przypadku sejmiku weichbildowego (*Weichbildstage*), który najprawdopodobniej wyznaczał osoby odpowiedzialne za wykonanie spisu dóbr w danym weichbildzie. Takie listy przesyłane były następnie z każdego weichbildu do królewskiego urzędu starostwa ziemskiego w Świdnicy (*Amtregierung der Hauptmanschaft*). Tam dokonywano ich systematyzacji wedle przyjętego schematu, przepisywano, uwierzytelniano i w zależności od rodzaju inicjatywy prawnej składano do urzędu centralnego, którym z reguły był Urząd Zwierzchni we Wrocławiu<sup>34</sup>.

Rejestr dóbr brzeskich został sporządzony przy odpowiednim zachowaniu wewnętrznej struktury. Dotyczyło to przede wszystkim systematyki podziału terytorialnego dóbr na weichbildy. Spis przedstawiał właścicieli według następujących po sobie jednostek administracyjnych:

- weichbild brzeski,
- weichbild oławski,
- weichbild strzeliński,
- weichbild niemczański,
- weichbild kluczowski,
- weichbild byczyński.

Matrykuła ziemiska z początku XVIII w. jest częścią zbiorów Archiwum Państwowego we Wrocławiu, przechowywana w aktach zespołu księstwa brzeskiego pod sygnaturą 140, opatrzona paginacją ciągłą o numerach 1-37. Spis został określony jako *Consignation*. Rozwinięcia skrótów, wątpliwości dotyczące zapisu nazwisk lub miejscowości zapisano w nawiasach kwadratowych. Całość została przedstawiona *in extenso*, z zachowaniem formy oryginału – bez korekty lingwistycznej.

<sup>34</sup> Por. *Spisy dóbr ziemskich księstwa głogowskiego z lat 1671-1727*, s. 30.

## Consignation derer Herren Stände und Landsassen im Fürstenthumb Brieg und Weichbild Ohlau, auch deß Standes Condition undt Religion die Seyedt.

### Im Briegischen Weichbilde

Orth des dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Lossen Roßenthal Buchis Lichten	Tit. Herr Carl Leopoldt Graff von Herberstein	Commendator dießer Com- menda	catholisch
Molwitz Hermmsdorff	Tit. Herr Pralat zu St. Vincenz in Breßl.		cathl.
Cantendorff Neudorff	tit. Herr Frantz Ludwig freiherr von Zierotin	Landes Eltester	catholisch
Städtel Löwen fidei- commis	tit. Otto freiherr von Beeß		lutherisch
Schwanowitz Prabsen fideicom- mis	tit. Wolf Leonhard von Waldau		lutherisch
Kreysewitz	Tit. Ernst Friedrich von Prittwitz		lutherisch
Groß Jänckwitz	Tit. Adam von Franckenberg und Proschlitz	Landes Commis- saris	lutherisch
Michelau	Tit. Herr Pralat von Camenz		catholisch
Taschenberg	Tit. Georg Wilhelm von Heithauß		lutherisch
Mangschütz	Tit. Herr Augustus Sylvius Graff von Pickler		lutherisch
Johnsdorff	Tit. Georg Leonhardt von Tschirsky		lutherisch
Rittersitzneudorff	Tit. Ernst Ferdinand von Mühlenkron		lutherisch
Kopper	Tit. Adam Leonhard von Sulligowsky	Cassa Director, Landes Hoffe Richter und Lan- des Eltester	catholisch
Rittersitz Wichelwitz	Tit. Johann Damian von Sebottendorff	Ohlauerischer Lan- des Commisar	lutherisch
Neusorge	Tit. Moritz von Franckenberg		lutherisch
Vorwerck Stober	Tit. Casper Heinrich von Näse [Väse ?]		lutherisch
Freygutt Cölln	Tit. Johanna Eleonora von Rößler		lutherisch

Orth des dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Döbern Scheidelwitz Tseplowitz Neudorff Briesen Zindel Banckau Bertzdorf Paulau Nichelwitz Linden Grünigen Klein Linditz Garbendorff	Königl. Briegische Cammer Güter		
Schönau Jägendorff Pampitz Laugwitz Conradswaldau	Königl. Briegische Stieftsdörffer		
Carlsmarck Ketzendorff Kauern Raschewitz Tarnowitz Hammer Rogelwitz Riebnick Stobrau Cölln	Königl. Carlsmarckisch-Letzerndorffische Cammergüter		
Briegischdorff Pogril Altzen Rathe Schreibendorff Leübisch Schüsseldorff Böhmischdorff Schönfeld Gieschdorff	der Königl. Stadt Brieg dorfschafften		
<b>Befinden sich also in dem briegischen Weichbilde an Geist- und Weltlichen Landes Stände von catholisch 5 an Landt Stände von – lutherischen 12</b>			

## Im Ohlausehen Weichbilde

Orth des dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Hennersdorff Köchendorff Niessnig Jungwitz Gradoschwitz Radlowitz Balchen Bergel	die Herren Capitularen aufm dohm zu Breslau		catholisch
Würben Zottwitz Stanowitz Meilen Arnsdorff Dause oder Dusima Vorwerger	Tit. Herr Pralat zu St. Vincen in Breßlau		catholisch
Jancke Saulwitz Scholkwitz	Tit. Herr Pralat aufm Sande zu Breßlau		catholisch
Mertzdorff Grebewitz Leisewitz	Tit. Herr Magister zu St. Mathias zu Breslau		catholisch
Hünnern Heydau	Ihro Excell. Tit. Herr Johann Adrian freyherr von Plencken	Königl. Oberamts Cantzler zu Breslau	catholisch
Haltauf Eülendorff	Tit. Eva Charlotte freyin von Lilgenau		catholisch
Gaule	Tit. Ernst Wilhelm von Sebottendorff	Königl. Landt Hoffe Richter und Landes Eltester	catholisch
Mechwitz Weigwitz	Tit. Ernst Leonhard von Tschirsky	Landes Eltester	lutherisch
Laßkowitz Neüvorwergerk	Tit. Herr Conrad Wentzel Freyherr von Saurma		lutherisch
Krausenau	Tit. Johann Domian von Sebottendorff	Landes Commis- sarius	lutherisch
Rohrau Thuderau	Tit. Maximilian Ferd: von Fürst		lutherisch
Chursangwitz	Tit. Hanß Friedrich von Wentzky		lutherisch
Kauer	Tit. Carl Heinrich von Sebottendorff		lutherisch

Orth des dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Jacobine Schimeley Conratzky Nieder Dremling	Tit. Hanß Baltzer von Goldbach		lutherisch
Ober Dremling	Tit. Nicolaus von Senitz		lutherisch
Gunswitz	Tit. christina Verwitibt von Roßenberg		lutherisch
Kochern	Tit. Adam Heinrich von Franckenberg		luterisch
Sitzmansdorff	Tit. Johann Bernhardt von Prittwitz		lutherisch
Höckricht	Tit. Hanß Bernhard von Prittwitz		lutherisch
Lorzendorff	Tit. Wentzel Bernhardt von Prittwitz		lutherisch
Marschwitz	Tit. Eva Margareta von Siegroth		lutherisch
Deutsch Breyle Seiffersdorff	Tit. George Ernst von Berg		lutherisch
Dammelwitz	Tit. Georg Ernst von Kottulinsky		lutherisch
Klein Peißkrau	Tit. Wallrad Sigmund Leopold von Kreckwitz		lutherisch
Peltschütz	Tit. Christian von Mühlenkron		lutherisch
Popelwitz	Tit. Eleonora von Kreckwitz geb: v. Münsteberg		lutherisch
Frauenhain Gießdorff Kuchern Schwoika Groß Peißkau Ottag	Zum Königl. Briegischen Stieft ad 5.tam Hedwigem gehörig		
Jetzdorff Goy Deutsch Steie Kuntzen Polnisch Steine Weißdorff Kuntschwitz Gusten Roßenhain Peisterwitz Müncken Steinnersdorff Bischkowitz Sackau Wüstebrieße Zellin Neu Vorweg	Königl. Ohlauseische Cammer Güter		
Baumgarthen Zedlitz	Ohlauseische Stadtdörffer		
<b>Befunden sich also in dem ohlauseischen Weichbilde an Geist- und Weltlichen Landt Ständen von catholischer 8 an Landt Ständen von lutherischer 19</b>			

## Im Strehlischen Weichbilde

Orth des dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Birckkretscham Pentsch	Tit. die Herrn Dohm Capitularen zu Breßlau		catholisch
Gurtsch Krampen	Tit. Herr Pralat bey S: vincenz zu Breßlau		catholisch
Priborn Habendorff Detzdorff Cromendorff Katschkowitz Deutschschammer- dorff Ober Arnsdorff Nieder Arnsdorff Sieben Huben	Königl. Pribornische Amt Gütter, Tit. Herr Johann Freyherr Wastenberg Pfandes Inhaber		catholisch
Glambach	Tit. Herr Melchior Sylvius Graff von Dyhern	Königl: Landt Hoffe Richter undt Landesel- tester	catholisch
Eisenberg	Tit. Herr Sylvius Friedrich Graff von Dyhern		catholisch
Tschamendorff	Tit. Frau Ludovica Maximiliana freyin von Seydlitz		catholisch
Deutsch Jägel Mickritz	Tit. Susanna Clara von Rothkirch		catholisch
Danchwitz	Tit. Frau Ludovica Gräffin von Co- lonna		catholisch
Lowentzberg	Tit. Herr Georg Friedrich Kittlitz		lutherisch
Ober Jaschküttel Nieder Jaschküttel	Tit. Carl Ferdinand von Steinsdorff		lutherisch
Krippitz Ulsche	Tit. Carl Sigmund von Piller		lutherisch
Tschauschwitz	Tit. Julian Friedrich von Nieppach		lutherisch
Ober Arndorf	Tit. Hanß Gottlieb von Lohenstein		lutherisch
Mittelarnsdorff	Tit. Gottlieb Julius Jaroslau von Strzela		lutherisch
Dobergast	tit. Julianna Ludvica von Engelhardt		lutherisch
Begg[pp]ersdorff	Tit. die Artzatischen Erben		lutherisch
Polnisch Jägel	Tit. Carl von Bock		lutherisch
Karisch	Tit. Hanß Casper von Prittwitz		lutherisch
Ober Eck	Tit. die Kranerischen Erben		lutherisch
Krain	Tit. Ernst Wilhelm von Wolgenau		lutherisch
Luisdorff	Tit. Carl Friedrich Panzresky von Tenzin		lutherisch

Orth des Dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Maßwitz	Tit. Eleonora Sophia von Prittwitz		lutherisch
Mickendorff Ober- Mittel- und Nieder Oblendorff	tit. Hanss Friedrich von Wentzky		lutherisch
Nickelsdorff	tit. Hanß von Wentzky		lutherisch
Peterwitz Bertzdorff Plomühl, Tit.	Hanß Adam von Wentzky		lutherisch
Plohe	Tit. Casper von Filtz		lutherisch
Ruppersdorff	Tit. Christoph Pratorius von Richthoff		lutherisch
Ober Roßen Nieder Roßen Schönbrun Kascherey	Tit. Joachim Friedrich von Seidlitz		lutherisch
Pogart	Tit. Baltzer Moritz von Kelbsch		lutherisch
Ober Schreibens- dorff	Tit. Wallentin siegmundt von Lange- nau		lutherisch
Mittel Schreibend	Tit. Baltzer Siegmundt von Brauchitsch		lutherisch
Nieder Schreiend	Tit. Hanß Wolff von Littichau		lutherisch
Wammen	Tit. Georg Friedrich von Wentzky		lutherisch
Tärpitz	Tit. Herr Johann Gottlieb Freyherr von Trach		lutherisch
Warkotsch	Tit. Herr Heinrich Cevin Freiherr von Trach		lutherisch
Alt Städter Vorweg nebst dem brauchit- schen Freygutt	Königl. Stadt Strehlen		
Woißlawitz Mehltheuer Sägen Koschel Stiege Friedersdorff Gambitz Wammelwitz Steinkirch Törrendorff Riegersdorff	Königl. Strehlische Kammer gütter		
Klein Lauden in dem halt groß burg	die Gebrüdere freyherren von Kanitz		calvinisch
<b>Befanden sich also im Strehlichen an Geist- und Weltlichen Ständen von Catholischen 8 An Lanständen von Lutherischen 27 Calvinischen 1</b>			



## Im Nimbschischen Weichbilde

Orth des Dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Kanichen Bomitz Mlitsch Popelwitz	Tit. die Herren Capitularen zu Breßl.		catholisch
Großtintz Kleintintz Gleinitz	Tit. Herr Johann Ferd: Graff von Herberstein	Commendator dieser Commenda	catholisch
Heidersdorff Langen Ölß	Tit. Herr Pralat zu Kloster Leubuß		catholisch
Naßelwitz Wilschkowitz	Tit. Frau Abbtßin zu S: Clara in Breßl.		catholisch
Jeschkowitz	Tit. Frau Priorin zu S: Catharina in Breßl.		catholisch
Silbitz Strache Groß Wilckau	Ihro Hochgräffl. Gnade Herr Frantz Weyglard Graff von Hoffmann	landes Hauptmann des Fürstenthumb Brieg	catholisch
Prauß Ranechwitz Golsche Plottnitz Klein Jonsdorff Rot Neudorff Gorcke	Tit. Frau Ludovica Wilhelmina Verwittibte Gräffin von Zierotin geborene freyin von Lielgena		catholisch
Malsche Wetterisch	Tit. Herr Ludolphus Josephus Freyherr von Pein		catholisch
Gross Wilckau	Tit. Franz Eugenius von Gallardi		catholisch
Strackau	Tit. Johann Maximilian von Lilienthal	Königl. Land Hoffe Richter und Landes Eltester	catholisch
Baunitz	Tit. Conrad Freyherr von Sternberg	Landeshauptmann zu Glatz	catholisch
Kurtwitz Leipitz Sadewitz	Tit. Wentzel Siegmundt von Seidlitz	Landes Eltester	lutherisch
Schwentnig Pschiderwitz Klein Knignitz	Tit. Hanß Friedrich Freyherr von Sandretzky		lutherisch
Karlsdorf Weinberg Petersdorf	Tit. Leopold Deodatus von Schickfuß		lutherisch
Kittelau	Tit. Carl Magnus von Boldthauß		lutherisch
Reysau	Tit. Johann Ferd. von Goldtfuß		lutherisch
Roschwitz	Tit. George von Bocks Erben		lutherisch
Ober Johnsdorff	Tit. Eva Catharina Verwittibte von Nimbsch		lutherisch

Orth des Dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Cosemitz	Tit. Christoph Heinrich von Befug		lutherisch
Roßwitz	Tit. Hanß George von Kottulinsky		lutherisch
Jordansmühle Danckwitz	Tit. Balthasar Abraham von Danckwitz		lutherisch
Granau	Frau von Rhedern		lutherisch
Grünbarte Mantze Dürnbarthe Kaltenhäuser Stein Glosenau	Tit. Herr Carl Christian Graff von Befug		lutherisch
Jacobsdorff Dirschdorff die eine helfte	Tit. Sylvius Friedrich von Klieckowsky		lutherisch
Dirschdorff, die andere helfte	Tit. Helena Charlotte von der Heyde		lutherisch
Ziltzedorf	Tit. von Pfeil		lutherisch
Altstadt Nimtsches Pangal Woißelwitz	Tit. Hanß Casper von Prittwitz		lutherisch
Kobelau Künsdorf	Tt. Joachim Friedrich von Tschirsky		lutherisch
Vogelgesang	Tit. Joachim Friedrich von Pfeil		lutherisch
Yiltzendorf	Tit. Hanss Heinrich von Vetz		lutherisch
Kunau	Tit. Barbara Helena von Seydlitz		lutherisch
Ober Reiche Nieder Reiche	Tit. Emerentia von Pazinsky		lutherisch
Woinewitz	Tit. Ludwig Heinrich von Korckwitz		lutherisch
Klein Jesewitz Pudigau	Tit. Hanß Heinrich von Bregersdorff		lutherisch
Schmitzdorff	Tit. Ernst Leonhardt von Tschirsky		lutherisch
Klein Ellguth Neudorff	Tit. Hanß Christian von Lohenstein	Landes Commis- sarius	lutherisch
Trebning	Tit. Georg Wilhelm von Poßer		lutherisch
Pantenau	Tit. Frau Baronesse von Sandretzky		lutherisch
Pistramb	Tit. Christian Friedrich von Tschirsky		lutherisch
Peterkau	Tit. Carl. Ferdinand von Steinsdorff		lutherisch
Qualtzendorff	Tit. Heinrich Wentzel von Logau		lutherisch
Ranckau	die Samtzische Erben		lutherisch
Ober und Nieder Siegroth	Tit. Julian Friedrich von Nieppach		lutherisch

Orth des Dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Stachau	Tit. Frl. Anna Helena freyin von Schlichting		lutherisch
Kartzen Brokutt Karschen Senitz Groß Kragnitz Posewitz Jesewitz Tieffen See Gregersdorff	Königl. Cammer im Stichischen		
<b>Befunden Sich also in dem Nimbttschischen Weichbilde an Geist- und Weltlichen Land Ständen von Catholischer 11, an Landt Ständen von Lutherischer 28</b>			

### Im Creutzburgischen Weichbilde

Orth des Dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Losskowitz Ober und Nieder Kuntzendorff Kunau	Tit. Herr Magister Bey: S: Mathias in Breßlau		catholisch
Tschappel ein Vorwerg	denen tit. Graff Schlegenberg. Erben		catholisch
Ober Rosen	Tit. Joachim Sigmund von Sebottendorff		lutherisch
Nieder Rosen	Tit. Casper Wentzel von Sebottendorff	Landes Commis- sarius	lutherisch
Simenau	Tit. Georg Bernhardt von Prittwitz		lutherisch
Schmardt	Tit. Georg Ernst von Poßer Tit. Joachim von Pritzelwitz Tit. Johann Carl von Sebottendorff Tit. Herr baron von Kottulinsky		lutherisch lutherisch lutherisch lutherisch
Matzdorff	Tit. Moritz von Franckenberg		lutherisch
Banckau	Tit. Casper Heinrich von Seydlitz Tit. Johann Friedrich von Keschitzky	Landes Eltester	lutherisch lutherisch
Brzesincke	Tit. Casper Heinrich von Seydlitz		lutherisch
Wittendorff	Tit. Helena Catharina von Jordan Tit. Anna Elisabeth von Bollwin		lutherisch lutherisch
Bottersdorff	Tit. Carl Heinrich Klosowsky Tit. Sylvius Düttrich von Franckenberg		lutherisch lutherisch
Schönfeldt	Tit. Joachim Heinrich von Woißky Tit. die Franckenbergische Erben		lutherisch lutherisch
Ober und Nieder Ellgutt	die Stadt Creutzburg		

Orth des Dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Gottersdorff Ludwigsdorff Burgsdorff Marzdorff Berkolschutz	Königl. Creutzburgl. Cammergüter		
<b>Befunden sich also in dem Creutzburgischen an Geist- und Weltlichen Landt Stände von Catholischer 2 an Landt Ständen von Luterischer 17</b>			

### Im Pitschnischen Weichbilde

Orth des Dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Neudorff	Tit. Hanß Moritz von Franckenberg	Königl. Landt Hoffe Richter und Landes Eltester	catholisch
Kostau	Tit. Gustav Ferd: von Franckenberg	Landes Eltester	catholisch
Jacobsdorff	Tit. Daniel von Franckenberg		latholisch
Reinnersdorff	Tit. Herr Leopold Freyherr von Kot- tulinsky		lutherisch
Roschkowitz	Tit. Siegmundt von Franckenberg Tit. Georg Dittrich von Woisky Tit. Nicol Ernst von Seydlitz		lutherisch lutherisch lutherisch
Proschlitz	Tit. Hanß Adam von Gruttschreiber		lutherisch
Bischdorff	Tit. Johann Albrecht von Siegroth Tit. Frau Helena Sophia von Reinhaben		lutherisch lutherisch
Schiroslawitz	Tit. Rosina Benigna von Pritzelwitz		lutherisch
Oberbrunau	Tit. Hanß Wolff von Franckenberg		lutherisch
Mittelbrunau	Tit. N. von Fürst		lutherisch
Niederbrunau	Tit. Ernst Siegmundt von Posadowsky		lutherisch
Goßlau	Tit. Herr Hanß Christoph von Frank- kenberg		lutherisch
Baumgarten	Tit. Hanß Gottfried von Prittwitz		lutherisch
Wilmsdorff	Tit. Bernhardt Wilhelm von Nimbsch		lutherisch
Sarnau	Tit. Hanß Christoph von Hedebrandt		lutherisch
Woißlawitz	Tit. Melchior Siegmundt von Prittwitz Tit. Anna Benigna Larischin		lutherisch lutherisch
Naßadel	Tit. Nickol Siegmundt von Francken- berg Tit. Adam von Franckenberg		lutherisch lutherisch
Bolkowitz	Götzische Erben		lutherisch
Omechau	Tit. Wolff Dittrich von Franckenberg		lutherisch

Orth des Dorffs	Nahmen und Wessen Standes	Condition	Religion
Kochelsdorff	Tit. Joachim Sebastian von Pritzelwitz Tit. Carl. Siegmundt von Pritzelwitz		lutherisch lutherisch
Polanowitz Zäsk- kowitz	Königl. Weichbildt Stadt Pitschen		
<b>Befunden sich also in dem Pitschnischen Weichbilde</b> <b>an Landt Städten von Catholischer 3</b> <b>an Landt Städten von Lutherischer 23</b>			

Städte befunden sich Brieg, Ohlau, Strehlen, Nimtsch, Creutzburg, Pitschen, Löwen
<b>Zusammen Im Briegischen Fürstenthumb und Weichbildt Ohlau an Geist- und Weltlichen</b> <b>Ständen von Catholischer 37</b> <b>an Landständen von Lutherischer 126</b> <b>163</b> Ohne die Städte Königl. Stift undt andere Königl: Ämbter

Jarosław Kuczer

ESTATE REGISTRY OF THE DUCHY OF BRZEG  
FROM THE BEGINNING OF THE 18<sup>TH</sup> CENTURY

S u m m a r y

The list of estates presented below has been the only known registry of property owners in the Duchy of Brzeg drawn up in the Duchy so far. It dates back to the beginning of the 18<sup>th</sup> century. However, the exact time of its origin is not known. It presents all forms of consignment, which are the emperor lists for particular duchies. The period which most of them come from is the last 70 years of ruling of the Habsburgs (from 1671 to 1738).

The estate registry in different countries of the Habsburgs had various names, such as: *Landtafel*, *Specification*, *Landesmatrikel*, *Matrikel*, *Consignatio*, and *Verzeichniss*. They were similar forms of noble property description in the territory of hereditary duchies. These were not tax lists. They contained two or more elements giving precise information about estates and their owners. However, if the common feature of all the forms was the control and flow of information about the current property owners, they were different from one another in every other aspect. In general, it may be said that the office of each duchy while complying with particular indicators of preparing such “plaques” created itself a various structure of the inner document.

The way of drawing them up and merging of information gathered in them cause that all the above expressions ought to be considered as synonyms. If they were drawn up with all elements which the whole of them contains, their basic scheme would look as follows:

*Estate – type of legal estate – aristocratic title – owner – function – religion*

Estate registry of the Duchy of Brzeg from the early 18<sup>th</sup> century is a part of collection of the Polish National Archives in Wrocław, stored in acts of the land of the Duchy of Brzeg under signature 140, affixed continuous pagination of the numbers 1-37. The list was defined as *Consignation*.

The list presented the owners according to the successive administrative units:

- Weichbild of Brzeg,
- Weichbild of Oława,
- Weichbild of Strzelin,
- Weichbild of Niemcza,
- Weichbild of Kluczbork,
- Weichbild of Byczyna.